

*Edice a materiály***Funkce treuhändera v protektorátním filmovnictví**

Slovem treuhänder (resp. Treuhänder) označuje němčina toho, který „pro jiného spravuje majetek“<sup>1)</sup>. V češtině bychom pro takový případ patrně použili významově neutrální slovo správce. Zatímco v německém jazyce je pojem treuhänder dodnes součástí obchodního práva, je v jazyce českém tento výraz důsledně pojen s obdobím Protektorátu Čechy a Morava.

Je zajímavé sledovat, jak nejednotně je tento termín překládán a postupně absorbován českým jazykem. Například Nařízení Říšského protektora v Čechách a na Moravě o židovském majetku ze dne 21. června 1939 překládá termín jako „správce“. Nařízení Českomoravského filmového ústředí (dále ČFMÚ) č. 51/1943 Věst. o provozu kinematografických podniků užívá termín „správce k věrné ruce“. Celkem běžně se v dobové literatuře setkáme také s termíny „důvěrník“ nebo „správce věrné ruky“. Současná česká historiografie (stejně jako část soudobých pramenů) pracuje nejčastěji s počestnělou variantou „treuhänder“ s malým počátečním písmenem. Této verze se přidržuje také tento text a následující novodobý překlad editovaných materiálů.

Termín treuhänder se v českém právním systému začal používat s příchodem nacistické okupační moci v roce 1939 a již od počátku ve velmi silně zpolitizovaném významu slova<sup>2)</sup>. V již zmiňovaném Nařízení Říšského protektora v Čechách a na Moravě o židovském majetku ze dne 21. června 1939 byli treuhänderi definováni jako „správci, kteří podléhají doзору a příkazu říšského protektora v Čechách a na Moravě“<sup>3)</sup>. Říšský protektor v Čechách a na Moravě je mohl ustanovit „ve vhodných případech“<sup>4)</sup> (tedy nikoliv pouze v případech arizací, protože toto nařízení nebylo jednoznačně vymezeno pouze na židovský majetek a umožňovalo širší výklad). Dále v případě majetku židovského příslušelo právo dosazovat treuhändery „výlučně říšskému protektoru v Čechách a na Moravě“<sup>5)</sup>. Přesné pravomoci a povinnosti treuhänderů nebyly tímto nařízením definovány, v textu nařízení nalezneme pouze obecnou formulaci, že „říšský protektor v Čechách a na Moravě stanoví práva a povinnosti správců [treuhänderů]“<sup>6)</sup>.

V červenci 1939 byla funkce treuhänderů v protektorátní kinematografii zastřešena vznikem úřadu Filmtreuhandstelle. Tato instituce pod přímým dohledem kulturně-politického oddělení Úřadu říšského protektora (dále ÚŘP) kromě jiného koordinovala a kontrolovala činnost jednotlivých treuhänderů a jimi spravovaných podniků.

1) „Treuhänder – der das Vermögen für einen anderen verwaltet.“ Viz *Langenscheidts Großwörterbuch Deutsch als Fremdsprache*. Langenscheidt KG, Berlin a München 1998, s. 995.

Srovnej: Victor K l e m p e r e r, *Jazyk Třetí říše – LTI. Poznámky filologovy*. H&H, Praha 2003, s. 246.

2) Nařízení protektorátní vlády z 21. března 1939 o správě hospodářských podniků ustanovilo možnost, aby orgány veřejné správy do podniků v případě veřejného zájmu mohly dosadit vlastní správce. Srovnej: Petr B e d n a ř í k: *Arizace české kinematografie*. Karolinum, Praha 2003, s. 24.

3) § 9 odst. 1 z Nařízení Říšského protektora v Čechách a na Moravě o židovském majetku ze dne 21. června 1939. Věstník říšského protektora 1939, č. 6, s. 45.

4) Tamtéž.

5) Tamtéž, odst. 2.

6) Tamtéž, odst. 3.

Nakolik v konkrétních případech české kinematografie jmenování treuhänderů podléhalo přímé vůli ÚŘP a nakolik se jednalo o relativně autonomní pravomoc Treuhandstelle zatím není zcela jasné. Celá problematika arizace jednotlivých podniků a role Filmtreuhandstelle by jistě zasloužila hlubší historický výzkum. Několik známých případů však vystupuje jednoznačně do popředí. Ustavení treuhändera bylo využito v případech převzetí filmové továrny A-B Barrandov, ateliérů Host či distribučních společností Elektafilm a Slaviafilm nacisty. Ve všech případech byl do funkce treuhändera dosazen asi nejznámější arizátor protektorátní kinematografie Karl Schulz, který svých prakticky neomezených pravomocí mohl využít např. k navýšení akciového kapitálu společnosti A-B Barrandov do výše, která by znamenala ztrátu většinového postavení pro dosavadní akcionáře. Tento krok sice nakonec nebyl učiněn, byl však jasnou nátlakovou zbraní v jednání s dosavadními majiteli, která vedla k faktickému ovládnutí A-B, Hostu, Elektafilmu a Slaviafilmu okupanty.<sup>7)</sup>

Filmtreuhandstelle splnila svůj účel s dokončením arizace v roce 1942 a její činnost byla ukončena pravděpodobně na konci roku 1942 či začátku roku 1943. Z dochovaného nařízení vedoucího Verbindungsstelle Wilhelma Söhnela<sup>8)</sup> vyplývá, že Filmtreuhandstelle byla likvidována v rámci ČMFÚ.

Zdá se, že v tomto období došlo také k podstatnému posunu významu slova treuhänder. Treuhänder, resp. správce k věrné ruce, v rámci protektorátní kinematografie nadále nepodléhá přímo ÚŘP, ale ČMFÚ. V nařízení ČMFÚ č. 51/1943 Věst. o provozu kinematografických podniků<sup>9)</sup> se dočítáme, že „vyžaduje-li to důležitý veřejný zájem, zejména není-li osoby způsobilé nebo spolehlivé k dalšímu vedení podniku, může ČMFÚ ustanovit pro správu [kinematografického] podniku správce k věrné ruce. Správce k věrné ruce vede podnik na účet osoby, které oprávnění k provozu podniku náleží... Správci věrné ruky jsou kdykoliv odvolatelní... Jejich požitky určí a vyplácí ČMFÚ ze zvláštních příspěvků, uložených provozovateli.“ Důvodová zpráva k tomuto ustanovení dále uvádí, že „... správce k věrné ruce jest co do povahy jeho funkce náměstkem (§ 11, odst. 3 [tohoto nařízení]<sup>10)</sup>) s tím rozdílem, že není ustanoven koncesionářem z vlastní vůle, nýbrž dosazen z moci ústřední ČMFÚ.“<sup>11)</sup> Pojem „správce k věrné ruce“ má v této dikci již mnohem blíže k německému významu pojmu treuhänder jako správce, než českému chápání pojmu treuhänder jako arizátor. Změna statutu správce k věrné ruce implikuje jakousi „normalizaci“ situace v kinematografii po ukončení arizace, která nevyžaduje přímou správu ústředního okupačního orgánu a umožňuje strategičtější řízení správce prostřednictvím instituce ČMFÚ řízené Čechem. Nová definice zároveň rozevírá větší míru využitelnosti funkce správce také směrem k širokému spektru nežidovskému majetku v oboru kinematografie na území Protektorátu Čechy a Morava.

Vraťme se však zpět k funkci treuhändera v období postupující arizace protektorátní kinematografie a ukažme v několika náznacích, jak konkrétně vypadala samotná správa zabaveného židovského i nežidovského majetku. Pro tuto edici materiálů jsme vybrali několik materiálů, dokumentujících jednak obecněji vlastní rovinu pravomocí a povinností treuhänderů, jednak v konkrétní rovině příklady jmenování a výkonů funkcí některých z nich. V prvním případě se jedná o stanovení práv

7) Více viz Petr Bednářík, c. d., s. 39 – 57.

8) Aktenvermerk (23. November 1942). NFA Praha, fond ČMFÚ (nezpracováno).

9) § 31 odst. 2 a 3 Nařízení ČMFÚ č. 51/1943 Věst. Srovnej: Karel Knap: *Přehled práva filmového*. Filmový kurýř, Praha 1945, s. 299.

10) § 11 odst. 3 Nařízení ČMFÚ č. 51/1943 Věst.: „Náměstkem ... jest fysická osoba, která provozuje kinematograf na účet koncesionáře a osobně odpovídá za zachování všech předpisů, platných pro provoz kinematografů.“ Srovnej: Karel Knap, c. d., s. 282.

11) Tamtéž, s. 299.

a povinností treuhändera Gustava Johnaa jeho jmenovací dekret v arizovaném kině Hvězda. Protokol „Práva a povinnosti treuhändera“ má obecnější charakter a ve srovnávaných případech se jeho znění od obdobných dokumentů lišilo jen minimálně. Druhý okruh materiálů se týká jednotlivých nařízení treuhändera pro zabavené jmění správy sokolských organizací Wilhelma Ernsta. Čtenáři jej předkládáme jako výstižný příklad konkrétní aplikace moci treuhändera na spravovaný podnik.

Tereza Dvořáková

### Ediční poznámka

Editované dokumenty byly vybrány z dosud nezpracovaného fondu ČMFÚ, který je uložen v Národním filmovém archivu v Praze. Karton s těmito materiály je fragmentem písemností instituce Filmtreuhandstelle, které byly v rámci likvidace této instituce uloženy v ČMFÚ.

V rámci edice jsou předkládány dokumenty v původním německém znění a v českém překladu. Ustupujeme od řádné editorské techniky, která by fixovala formální znaky (grafickou úpravu apod.) původního dokumentu. Logika toku textu (dělení do odstavců, nadpisy, odrážky apod.) je zachována. V novodobém českém překladu je užito současných pravidel českého pravopisu, pojem „treuhänder“ není překládán a pojem „die treuhänderische Verwaltung“ je překládán jako „nucená správa“. Výjimku tvoří Oběžníky č. 1 až 3 Wilhelma Ernsta, které se dochovaly v německo-české dobové variantě. V německém i českém dobovém textu byly upraveny zjevné překlepy a gramatické chyby podle dobových pravidel gramatiky, bylo sjednoceno psaní přehlásek u velkých písmen (Ae nahrazeno Ä apod.), ostrého ß apod. Překlad textů vypracovali Jan Jančík a Tereza Dvořáková.

T. D.